

۱۳۷۶۶۵۲

**مطالعه تطبیقی سازوکارهای حمایت از
متهم در طول بازداشت
در کنوانسیون های حقوق بشری و
حقوق بشر دوستانه**

نگارندگان:

دکتر احمد رضا بهنیا فر

عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد دامغان

لیلا بدری

سرشناسه	: بهنیاfer، احمدرضا، ۱۳۴۹ -
عنوان و نام پدیدآور	: مطالعه تطبیقی سازوکارهای حمایت از متهم در طول بازداشت در کنوانسیون های حقوق بشری و حقوق بشردوستانه/ نگارندگان احمدرضا بهنیاfer، لیلا بدری.
مشخصات نشر	: تهران: شالان، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	: ۱۸۰ص؛ ۱۴/۵ × ۲۱/۵ س.م.
شابک	: 978-600-6169-44-6
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
موضوع	: بازداشت
موضوع	: دادرسی عادلانه
موضوع	: حقوق بشر
موضوع	: حقوق بین الملل بشر دوستانه
شناسه افزوده	: بدری، لیلا، ۱۳۶۷ -
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۴۵۴۳۷/ک ۶م ۹ب/
رده بندی دیویی	: ۴۸/۳۴۱
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۰۱۹۳۷۲

انتشارات شالان

www.porsemanpress.com

Email: info@Porsemanpress.com

مطالعه تطبیقی سازوکارهای حمایت از متهم در طول بازداشت
در کنوانسیون های حقوق بشری و حقوق بشردوستانه

نگارندگان: دکتر احمدرضا بهنیاfer و لیلا بدری

ناشر: شالان چاپخانه: مهرشاد

تیراژ: ۱۰۰۰ جلد نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۴

شابک: ۶-۴۴-۶۱۶۹-۶۰۰-۹۷۸

آدرس: میدان انقلاب- خیابان منیری جاوید- کوچه صابر- پلاک ۱- طبقه ۴.

تلفن: ۶۶۴۶۰۸۸۱

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه.....	۹
فصل اول: مفاهیم و مبادی حقوق بشر و حقوق بشردوستانه	
مبحث اول: مفهوم حقوق بشر و حقوق بشردوستانه.....	۱۵
گفتار اول: مناسبات متقابل حقوق بشر و حقوق بشردوستانه.....	۱۶
مبحث دوم: مفهوم متهم در حقوق بشر و حقوق بشردوستانه.....	۱۷
مبحث سوم: تفکیک بین نظامیان و غیرنظامیان.....	۱۸
فصل دوم: بازداشت و دادرسی عادلانه	
مبحث اول: بازداشت و انواع آن.....	۲۰
گفتار اول: بازداشت در لغت و در اصطلاح حقوقی.....	۲۰
گفتار دوم: بازداشت قانونی و غیرقانونی.....	۲۲
بند اول: بازداشت قانونی.....	۲۲
بند دوم: بازداشت غیرقانونی یا خودسرانه و حق جبران خسارت.....	۲۴
گفتار سوم: بازداشت در حبس مجرد یا انفرادی.....	۲۹
مبحث دوم: سایر مباحث مرتبط با بازداشت.....	۳۱
گفتار اول: مدت و مکان بازداشت.....	۳۱
گفتار دوم: شرایط بازداشت.....	۳۳
مبحث سوم: مفهوم دادرسی عادلانه.....	۳۴
گفتار اول: پیشینه دادرسی عادلانه در نظام بین المللی.....	۳۵
بند اول: دادرسی عادلانه در حقوق بشر.....	۳۵

بند دوم: دادرسی عادلانه در حقوق بشردوستانه..... ۳۷

فصل سوم:

استانداردهای حقوقی بین المللی در رابطه با بازداشت و حفظ حقوق

متهمین طبق اسناد حقوق بشری و حقوق بشردوستانه

مبحث اول: اسناد بین المللی حمایت از متهم در حقوق بشر و حقوق

بشردوستانه..... ۴۰

گفتار اول: اسناد حقوق بشری..... ۴۰

گفتار دوم: اسناد حقوق بشردوستانه..... ۴۱

مبحث دوم: تضمینات قانونی حقوق متهم بازداشت شده..... ۴۱

گفتار اول: حق دسترسی افراد توقیف شده به اطلاعات..... ۴۱

بند اول: اطلاع فوری از دلایل بازداشت و دستگیری و تفهیم اتهام..... ۴۲

بند دوم: حق برخورداری از وکیل و اطلاع دادن به زبانی که می فهمد..... ۴۵

گفتار دوم: حق دسترسی افراد بازداشت شده به محیط بیرون از بازداشتگاه..... ۵۰

بند اول: حق ارتباط و ملاقات..... ۵۰

بند دوم: حق اطلاع به خانواده از بازداشت و حق دسترسی به پزشک..... ۵۲

گفتار سوم: حق حضور فوری نزد قاضی یا دیگر مسئولان قضایی..... ۵۴

گفتار چهارم: حقوق دوران بازجویی..... ۵۷

بند اول: ممنوعیت اقرارهای اجباری..... ۵۹

بند دوم: حق سکوت و حق برخورداری از مترجم..... ۶۰

گفتار پنجم: حق برخورداری از شرایط انسانی بازداشت و رهایی از

شکنجه..... ۶۲

- مبحث سوم: بازداشت کودکان و زنان..... ۶۴
- گفتار اول: کودکان بازداشتی و دادرسی عادلانه آنان..... ۶۴
- گفتار دوم: زنان در حبس..... ۶۸
- مبحث چهارم: حمایت از متهمین بیگانه..... ۷۰
- گفتار اول: دستگیری و بازداشت متهم بیگانه..... ۷۰
- گفتار دوم: حمایت و مساعدت کنسولی از متهم در زمان بازداشت..... ۷۱
- گفتار سوم: اسناد حمایت از حقوق کنسولی اتباع بیگانه..... ۷۵
- مبحث پنجم: تضمینات بنیادین رفتار با غیرنظامیان و حمایت حقوقی از آنان..... ۷۷
- گفتار اول: حمایت عام از تمام افراد غیرنظامی..... ۷۷
- بند اول: مفهوم احترام به فرد انسانی..... ۷۹
- بند دوم: حق دسترسی به کمک های بشردوستانه..... ۸۰
- گفتار دوم: حمایت خاص از برخی افراد غیرنظامی..... ۸۱
- بند اول: زنان، حمایت های کلی و خاص..... ۸۲
- بند دوم: کودکان، حمایت های کلی و خاص..... ۸۴
- بند سوم: بازداشت شدگان و حقوق حمایتی آنان..... ۹۰
- مبحث ششم: حمایت از اسیران جنگی..... ۹۶
- گفتار اول: وضعیت حقوقی اسیران جنگی..... ۹۷
- بند اول: رفتار انسانی با اسیران، حفظ و نگهداری آنان..... ۹۹
- بند دوم: شرایط زندگی اسیران جنگی و اشتغال آنان..... ۱۰۵
- بند سوم: آزادی اسیران در انجام فرایض و مکاتبات..... ۱۰۸

- بند چهارم: شکایت از وضعیت اسارت و تدابیر انضباطی علیه اسیران..... ۱۱۱
- گفتار دوم: حمایت بین المللی از اسیران..... ۱۱۳

فصل چهارم:

شکنجه و ممنوعیت مطلق آن در معاهدات بین المللی و تعهدات دولت

های عضو

- مبحث اول: مباحث مقدماتی در مورد شکنجه..... ۱۲۰
- گفتار اول: مفهوم شکنجه در لغت و در اصطلاح..... ۱۲۰
- گفتار دوم: تعریف شکنجه در اسناد حقوق بشر..... ۱۲۱
- بند اول: اسناد جهانی..... ۱۲۱
- بند دوم: اسناد منطقه ای..... ۱۲۳
- مبحث دوم: ارکان و مصادیق شکنجه..... ۱۲۳
- گفتار اول: ارکان و عناصر شکنجه..... ۱۲۳
- گفتار دوم: اقسام و مصادیق شکنجه..... ۱۲۶
- بند اول: شکنجه جسمی..... ۱۲۶
- بند دوم: شکنجه روحی..... ۱۲۷
- مبحث سوم: اعمال شکنجه نسبت به افراد در بازداشت..... ۱۲۸
- مبحث چهارم: ممنوعیت شکنجه و سایر سوء رفتارها..... ۱۳۱
- گفتار اول: حق آزادی از شکنجه و رفتارهای غیرانسانی..... ۱۳۴
- گفتار دوم: ممنوعیت شکنجه و سایر سوء رفتارها در اسناد..... ۱۳۵
- بند اول: اسناد حقوق بشری..... ۱۳۶
- الف: اسناد جهانی الزام آور و غیرالزام آور..... ۱۳۶

- ب: اسناد منطقه ای الزام آور و غیر الزام آور..... ۱۳۸
- بند دوم: اسناد حقوق بشردوستانه..... ۱۴۰
- گفتار سوم: ویژگی های ممنوعیت شکنجه..... ۱۴۲
- مبحث پنجم: تعهدات دولت ها در قبال شکنجه..... ۱۴۳
- گفتار اول: ماهیت تعهدات..... ۱۴۴
- گفتار دوم: مهم ترین تعهدات دولت ها..... ۱۴۵
- بند اول: جلوگیری از شکنجه..... ۱۴۶
- بند دوم: ایجاد سازوکار دادخواهی موثر..... ۱۴۷
- بند سوم: جبران خسارات قربانیان شکنجه..... ۱۴۸
- بند چهارم: بی اعتبار دانستن اطلاعات حاصل از شکنجه..... ۱۴۹
- بند پنجم: سازوکارهای نظارتی..... ۱۵۱
- بند ششم: آموزش و اطلاع رسانی..... ۱۵۲
- نتیجه گیری..... ۱۵۴
- پیشنهادهای..... ۱۵۸
- فهرست منابع..... ۱۶۰

مقدمه

حقوق بشر مجموعه تمام حقوق و وضعیاتی است که شناسایی و رعایت و تضمین علمی آن لازمه حیثیت ذاتی و طبیعی انسان انگاشته می شود. حقوق بین الملل بشردوستانه نیز که با عنوان حقوق جنگ هم شناخته می شود دربردارنده دو مفهوم اصلی است: اول این که اعلام می کند هنگام درگیری های مسلحانه دولت ها باید از سلاح هایی استفاده کنند که رنج غیرانسانی ایجاد نکنند. دوم این که از حیات، سلامت و کرامت انسان هایی که در درگیری مشارکت نکرده یا به مشارکت خود پایان داده اند شامل غیرنظامیان، اسیران جنگی، مجروحان و بیماران حمایت می کند.

هر انسانی ممکن است به علل مختلف در معرض اتهام قرار گیرد و سروکارش با مراجع قضایی بیفتد، این کلیت در سراسر جهان امکان تحقق دارد و امری جدید نیست. به عبارت دیگر همواره یکی از دغدغه های انسان این بوده که اگر در معرض اتهام قرار گرفت، امکان دفاع از خود را داشته باشد. تلاش های فراگیر بین المللی نیز برای هنجارسازی قواعد حقوق بشر و ایجاد سازوکارهای نظارتی و حمایتی لازم برای تضمین استانداردهای مزبور، ضرورت احترام به حقوق متهم را به عنوان یکی از اصول پایه دادرسی عادلانه شناخته و سعی شده است تا دولت ها نیز التزام بیشتری نسبت به رعایت حقوق انسان ها پیدا کنند. با این حال مقررات و معیارهای مرتبط با مرحله توقیف در اسناد متعدد بین المللی قابل مشاهده است و منابع اصلی

حقوق بین الملل بشردوستانه نیز بر رعایت این حق در شرایط مخاصمات مسلحانه تأکید دارند.

با توجه به بیان اجمالی مفاهیم حقوق بشر و حقوق بشردوستانه و سایر توضیحات، حال شایسته است توضیحی اندک در مورد واژه های "متهم" و "بازداشت" نیز بدهیم: متهم از نظر حقوقی به شخصی گفته می شود که به عنوان فاعل کاری است که آن کار، جرم محسوب می شود و لحظه آغاز دوره اتهام در محاکم کیفری بین المللی هنگامی است که یک کیفرخواست معتبر علیه شخص صادر می گردد و سبب تبدیل وضعیت شخص از مظنون به متهم می شود. در ترمینولوژی حقوق بشر بین المللی اصطلاح بازداشت نیز به این شرح مورد تعریف قرار گرفته است: بازداشت به دوره ای از محرومیت آزادی شخصی که از هنگام دستگیری یا توقیف شروع شده و تا زمانی که شخص مربوطه در اثر محکومیت نهایی به جهت اقدام مجرمانه اش زندانی یا آزاد می شود، اطلاق می گردد. بازداشت یک اقدام بسیار شدید علیه فرد بوده و باعث می شود متهم معادل یک مجازات جدید را تحمل کند.

به لحاظ سابقه تاریخی، بازداشت متهم امری است که از دیرباز وجود داشته و پس از تحولات جهانی در راستای توجه به حقوق مردم، محدودیت آن مورد توجه واقع شده است و فرض بر عدم امکان بازداشت جز در موارد محدود که قانون تجویز نماید، قرار گرفته است. در یک بررسی اجمالی بیشترین بیانیه هایی که موسسات فعال حقوق بشری و بشردوستانه صادر کرده اند در خصوص اعتراض به بازداشت، زندان و دربند بودن افراد است. در اثر حبس برخی از حقوق اساسی فرد نیز توقیف می شود و این فی نفسه

علامت سوال بزرگی در برابر صحت کارکرد این کیفر می نهد.

به طور کلی تمامی انسان ها از دسته ای حقوق بنیادین برخوردارند و هیچ فردی نمی تواند آن ها را از دستیابی به این حقوق و آزادی ها محروم سازد. حقوق و آزادی های حداقلی که در معاهدات بین المللی مثل اعلامیه جهانی حقوق بشر، میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی و معاهدات منطقه ای پیش بینی شده است باید در هر دعوای کیفری بدون استثناء نسبت به طبقات مختلف مجرمین مثل صغار بزهکار، متهمان نظامی و غیره اعمال گردد. در حقوق بشردوستانه نیز وقوع مخاصمات در سراسر جهان اعم از بین المللی و غیر بین المللی بیش از هر زمانی آشکار کرده که غیرنظامیان تا چه حد هدف حمله قرار می گیرند و نیاز روزافزونی به تضمین حمایت های حقوق بین المللی بشردوستانه نسبت به آن ها وجود دارد. بنابراین بازداشت شدگان نیز همچون دیگر افراد از این حقوق و آزادی ها متفع اند. طبق کنوانسیون های ژنو و مجموعه اصول برای حمایت از تمامی اشخاص تحت هر شکل از بازداشت یا حبس و دیگر اسناد: با کلیه اشخاص تحت بازداشت باید به روش انسانی و با احترام رفتار شود. توقیف و بازداشت باید مطابق قانون و توسط ماموران ذی صلاح انجام گیرد. هیچ شخصی را نمی توان بدون دستور بازداشت معتبر در زندان پذیرفت. هیچ شخص بازداشتی با حبس نباید در معرض شکنجه یا مجازات های بی رحمانه قرار گیرد.

بدترین مجازاتی که نسبت به بازداشت شدگان اعمال می گردد شکنجه آنان است. امروزه بر خلاف گذشته شکنجه امری مذموم و از دسته جرایم علیه کرامت و مقام انسانی قلمداد می شود. شکنجه را مشتمل بر تحقیر، فشارهای

روانی و رنج های جسمی می دانند. مساله شکنجه از سال ۱۹۷۳ جزء مسائل روز سازمان ملل قرار گرفت. کنوانسیون بین المللی ضد شکنجه تحت عنوان "کنوانسیون ضد شکنجه و دیگر مجازات ها یا رفتارهای وحشیانه، غیرانسانی یا تحقیرکننده" که در سال ۱۹۸۴ به تصویب رسید، نشانه ای است از توجه به احترام وجود بشری و نیز هشدار است برای شکنجه کنندگان. ماده ۵ اعلامیه جهانی حقوق بشر مقرر می دارد: "هیچ کس نباید شکنجه شود یا تحت مجازات یا رفتاری ظالمانه، ضد انسانی یا تحقیرآمیز قرار گیرد". بنابراین تمام متهمین و افراد بازداشتی باید تحت حمایت قرار گیرند. حق شکنجه نشدن از مهمترین حقوق بنیادینی است که مطابق اسناد بین المللی، رویه های قضایی و عملکرد سازمان های بین المللی تکلیف به رعایت آن در هر نوع اوضاع و احوال که باشد، ساقط نمی شود. در طول چند دهه گذشته کمیته حقوق بشر سازمان ملل و دیوان اروپایی حمایت از حقوق بشر، به عنوان نهادهای ناظر بر اجرای اسناد بین المللی با تفسیر مقررات راجع به حقوق متهم پیش بینی کردند که از جمله حقوق متهم آزادی موقت وی پیش از محاکمه است، لذا عمل بر خلاف این فاعده یعنی بازداشت باید مبتنی بر دلایل روشن باشد. با توجه به مطالب ذکر شده و این موضوع که همه افراد دارای آزادی و حقوق بنیادین هستند، افراد بازداشت شده نیز تا زمان اثبات جرم از تمام این حقوق منتفع می باشند. کمیسیون بین آمریکایی مقرر می دارد که حق دفاع از خود مستلزم آن است که به متهم اجازه داده شود تا در هنگام بازداشت از حمایت قانونی برخوردار گردد و در جهت حمایت از این حقوق سازوکارهای نظارتی لازم طبق قوانین بشری و بشردوستانه نیز

اتخاذ گردیده است که در این کتاب به ذکر آن ها و تطبیق مسائل مربوط می پردازیم.

www.ketab.ir